

MAHSULOT SIFATINI OSHIRISHDA STANDARTLASHTIRISH VA SIFAT MENEJMENTI TIZIMLARINING O'RNI

Muxlisboyeva Nazokat Faxriddinovna

Toshkent kimyo-texnologiya instituti,
"Metrologiya va standartlashtirish" ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi.

M.M. Turdialiyeva

Ilmiy rahbar. PhD, katta o'qituvchi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23196193>

Annotatsiya. Tezida mahsulot sifatini oshirishda standartlashtirish va ISO 9001 talablariga asoslangan sifat menejmenti tizimlarining o'rni tahlil qilingan. Standartlar toifalari va ularning sifatga ta'siri, sifat ko'rsatkichlari tasnifi hamda kvalimetriyada sifat darajasini baholashning nazariy asoslari yoritilgan. Korxonalarda standartlarni samarali joriy etish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: standartlashtirish, mahsulot sifati, sifat menejmenti tizimi, ISO 9001, kvalimetriya, sifat darajasi, muvofiqlikni baholash, PDCA sikli.

Аннотация. В тезисе проанализирована роль стандартизации и систем менеджмента качества на основе требований ISO 9001 в повышении качества продукции.

Рассмотрены категории стандартов и их влияние на качество, классификация показателей качества и теоретические основы оценки уровня качества в квалиметрии.

Предложены рекомендации по эффективному внедрению стандартов на предприятиях.

Ключевые слова: стандартизация, качество продукции, система менеджмента качества, ISO 9001, квалиметрия, уровень качества, оценка соответствия.

Abstract. The thesis analyses the role of standardization and ISO 9001-based quality management systems in improving product quality. Categories of standards and their impact on quality, the classification of quality indicators and the theoretical foundations of quality level assessment in qualimetry are reviewed. Recommendations for effective implementation of standards at enterprises are proposed.

Keywords: standardization, product quality, quality management system, ISO 9001, qualimetry, quality level, conformity assessment.

Kirish

Mahsulot sifati korxonaning raqobatbardoshligi, iste'molchilar ishonchi va eksport imkoniyatlarini belgilovchi asosiy omildir. Sifat talablari esa birinchi navbatda standartlarda mustahkamlanadi: standart mahsulotning qanday bo'lishi kerakligini, uni qanday sinash va baholash lozimligini aniq belgilab beradi. Shu sababli standartlashtirish sifatni boshqarishning normativ asosi hisoblanadi.

O'zbekistonda "Standartlashtirish to'g'risida"gi, "Texnik jihatdan tartibga solish to'g'risida"gi va "Iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonunlar mahsulot xavfsizligi va sifatini ta'minlashning huquqiy asosini tashkil etadi.

Mamlakatning xalqaro savdo tizimiga integratsiyalashuvi milliy standartlarni xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish va korxonalarda ISO 9001 asosidagi sifat menejmenti tizimlarini joriy etishni dolzarb vazifaga aylantirmoqda.

Tadqiqot maqsadi — standartlashtirish va sifat menejmenti tizimlarining mahsulot sifatiga ta'sirini tahlil qilish hamda sifat darajasini baholashning nazariy asoslarini yoritish.

Tadqiqot vazifalari:

- 1) Standartlar toifalari va ularning mahsulot sifatiga ta'sirini tahlil qilish.
- 2) ISO 9001 talablariga asoslangan sifat menejmenti tizimining sifatni oshirishdagi mexanizmlarini o'rganish.
- 3) Mahsulot sifati ko'rsatkichlari va ularni baholash usullarini nazariy jihatdan tahlil qilish.

Asosiy qism

1. Standartlarning sifatni ta'minlashdagi o'rni. Standart mahsulotga qo'yiladigan ko'rsatkichlarni, sinov usullarini, markalash, qadoqlash va saqlash talablarini belgilaydi. Natijada ishlab chiqaruvchi, iste'molchi va nazorat organlari sifatni bir xil mezonlar asosida baholaydi.

Standartlarning asosiy toifalari va ularning sifatga ta'siri 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. Standartlar toifalari va ularning sifatga ta'siri

Standart toifasi	Misollar	Sifatga ta'siri
Xalqaro	ISO, IEC	Eksport va o'zaro tan olish uchun yagona talablar
Davlatlararo	GOST	MDH bozorlarida mahsulot muvofiqligi
Milliy	O'z DSt	Majburiy va ixtiyoriy sifat ko'rsatkichlari
Tashkilot	Ts (texnik shartlar), korxona standarti	Muayyan mahsulot va jarayon talablari

2. Sifat menejmenti tizimi. Agar standart mahsulotga qo'yiladigan talablarni belgilasa, sifat menejmenti tizimi bu talablarning barqaror bajarilishini ta'minlaydi. ISO 9001:2015 standarti yetti tamoyilga asoslanadi: iste'molchiga yo'naltirilganlik, rahbariyat yetakchiligi, xodimlarni jalb etish, jarayonli yondashuv, takomillashtirish, dalillarga asoslangan qaror qabul qilish va o'zaro munosabatlarni boshqarish. Tizim PDCA (Rejalashtir — Bajar — Tekshir — Harakat qil) sikli orqali ishlaydi va xavflarga asoslangan fikrlashni talab qiladi. Bu nuqsonlarni oxirgi nazoratda aniqlashdan ularning oldini olishga o'tish imkonini beradi.

3. Mahsulot sifati ko'rsatkichlari va ularni baholashning nazariy asoslari. Mahsulot sifati uning iste'molchi ehtiyojlarini qondirish qobiliyatini belgilovchi xossalar majmui sifatida tavsiflanadi. Bu xossalar sifat ko'rsatkichlari orqali miqdoriy yoki sifat jihatdan ifodalanadi.

Nazariyada ular vazifaviy, ishonchlilik, ergonomik, estetik, texnologik, ekologik, xavfsizlik, standartlashtirish va unifikatsiya darajasi hamda patent-huquqiy ko'rsatkichlar guruhlariga ajratiladi. Har bir mahsulot turi uchun ko'rsatkichlar tarkibi tegishli standartda belgilanadi.

Sifat ko'rsatkichlarining qiymatlari o'lchash, qayd etish, organoleptik, hisoblash, ekspert va sotsiologik usullar bilan aniqlanadi. Kvalimetriya fanida sifat darajasini baholashning differensial, kompleks va aralash usullari ajratiladi. Differensial usulda har bir ko'rsatkich bazaviy namuna yoki standart talabi bilan alohida solishtiriladi. Kompleks usulda esa ko'rsatkichlar ahamiyatlilik darajasiga ko'ra umumlashtirilib, mahsulot sifati yagona baho bilan tavsiflanadi.

Ilmiy adabiyotlarda kompleks bahoning muhim kamchiligi ta'kidlanadi: yuqori qiymatli ko'rsatkichlar boshqa ko'rsatkichdagi nomuvofiqlikni yashirib qo'yishi mumkin. Shu sababli standartda majburiy deb belgilangan ko'rsatkichlar har doim alohida tekshirilishi, kompleks baho esa raqobatdosh mahsulotlarni taqqoslash va sifatni boshqarish bo'yicha qaror qabul qilishda qo'shimcha vosita sifatida qo'llanilishi maqsadga muvofiqdir.

4. Muvofiqlikni baholash. Mahsulotning standart talablariga muvofiqligi sinov laboratoriyalarida tasdiqlanadi va sertifikatlashtirish yoki muvofiqlik deklaratsiyasi bilan rasmiylashtiriladi (ISO/IEC 17000:2020). Bu iste'molchiga sifat kafolatini beradi va mahsulotning bozorga chiqishini osonlashtiradi.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijalari standartlashtirish va sifat menejmenti tizimi bir-birini to'ldirishini ko'rsatdi: standart sifat talablarini belgilaydi, tizim esa ularning barqaror bajarilishini ta'minlaydi.

Nazariy tahlil sifatni baholashda differensial va kompleks usullarni birgalikda qo'llash, majburiy ko'rsatkichlarni esa alohida nazorat qilish zarurligini ko'rsatdi.

Shu asosda quyidagilar taklif etiladi:

1. Milliy standartlarni xalqaro (ISO, IEC) standartlar bilan uyg'unlashtirish ishlarini jadallashtirish.
2. Korxonalarda ISO 9001:2015 asosidagi sifat menejmenti tizimini joriy etish va uni sertifikatlashtirish.
3. Mahsulot sifatini baholashda kompleks ko'rsatkich bilan birga har bir majburiy ko'rsatkichni alohida nazorat qilish.
4. Sifat nazoratini oxirgi mahsulotdan ishlab chiqarish jarayonlariga ko'chirib, nuqsonlarning oldini olishga e'tiborni kuchaytirish.
5. Ta'lim yo'nalishi o'quv dasturlarida kvalimetriya va sifat menejmenti bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni ko'paytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Standartlashtirish to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining "Texnik jihatdan tartibga solish to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasining "Iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonuni.
4. ISO 9000:2015. Quality management systems — Fundamentals and vocabulary.
5. ISO 9001:2015. Quality management systems — Requirements.
6. ISO/IEC 17000:2020. Conformity assessment — Vocabulary and general principles.
7. Juran J.M., De Feo J.A. Juran's Quality Handbook. 7th ed. — McGraw-Hill, 2016.
8. Montgomery D.C. Introduction to Statistical Quality Control. — Wiley.